

Doe het zelf

Toegankelijkheid elektronische wetenschappelijke publicaties

Congres 'Association des Archivistes français'

Leerwinkel in de bib: inspiratie in Birmingham

Doe het zelf?

Geel, 10 juni 2004

Bij hoe langer hoe meer activiteiten wordt overgeschakeld naar zelfbediening. Wie kent nog een benzinstation waar je bediend wordt? In de bank word je onder druk gezet om over te schakelen op webbankieren; je haalt trouwens al jaren zelf geld uit de muur. Ook in de bibliotheeksector stijgt het doe-het-zelfgehalte. Verschillende bibliotheken bieden de gebruiker de mogelijkheid om titels via e-mail zelf te reserveren en/of uitleentertmijnen te verlengen. Innamebussen, sorteerroboten, zelfbedieningsbalies, romanadviesmachines... zijn geen sciencefiction meer.

De voordelen van zelfbediening liggen voor de hand. Maar wat zijn de valkuilen en hoe kun je ze ontwijken? Rond deze vragen organiseerde het sectiebestuur Openbare Bibliotheken van de VVBAD op 10 juni 2004 een studiedag in Geel.

RFID in Turnhout

De Openbare Bibliotheek van Turnhout besliste om te investeren in radio frequency identification. Bij RFID wordt op elk uitleenbaar materiaal een kleine antenne en een chip geplakt. Die worden door een elektronische ontvanger gelezen. Dergelijke ontvangers kunnen geplaatst worden in zelfuitleenbalies, bij automatische sortering, aan beveiligingspoorten, bij toegangscontrole, in handscanners... Na een beknopte schets van de situatie in Turnhout besprak bibliothecaris **Paul Wouters** de voorbereiding, de keuze van het systeem en de praktische uitwerking. Starten met zelfuitleening doe je niet zomaar. In eerste instantie moeten de werkprocessen en de organisatie van de bibliotheek bestudeerd worden en moet duidelijk bepaald worden wat je met zelfuitleening juist wil bereiken.

Het uitgangspunt van Turnhout is duidelijk: uitleen- en innamehandelingen zijn niet de kerntaak van een openbare bibliotheek. Laat de gebruiker zelf doen wat mogelijk is en spendeer tijd aan begeleiding. Zowel personeel als gebruikers hebben baat bij zelfuitleening. Door minder herhaalde monotone bewegingen dalen de lichamelijke klachten van

het (steeds ouder wordende) personeel. En de gebruiker geniet van een toegenomen privacy. Maar zonder mentaliteitswijziging bij de gebruikers en bij het personeel lukt het niet. De gebruiker kan nu een aantal zaken zelf doen, maar kan nog steeds, en liefst nog meer dan voorheen, voor inhoudelijke vragen terecht bij het bibliotheekpersoneel. De bibliotheekmedewerkers krijgen andere taken en worden ook meer ingezet voor begeleiding van de gebruikers. Dat ze hiervoor herschoold moeten worden spreekt vanzelf.

Zelfuitleensystemen gebaseerd op RFID werken sneller en gebruiksvriendelijker dan die met barcodes. Binnen de RFID-systemen koos Turnhout voor een systeem met geïntegreerde beveiliging vanwege de tijdswinst bij het inwerken. Begin februari 2005 wordt het operationeel.

Zelfscanbalies en vestiaires met vingerafdruk in Hasselt

Ook in Hasselt kadert het invoeren van een zelfuitleensysteem in een grotere organisatieaanpassing waarbij de 'klant' centraal staat. De PBL wil functioneren als een laboratorium waar nieuwe technieken getest worden en ervaringen aan de sector medegedeeld worden. **Patricia Dirix**, afdelingsverantwoordelijke van de Provinciale Bibliotheek Limburg, besprak deze technieken. Sinds 2002 werkt Hasselt met 2 zelfscanbalies voor de uitleen. Dvd's kunnen voorlopig niet met deze balies worden uitgeleend, ze zijn met *safers* beveiligd. Het gebruik van de zelfuitleenbalies blijkt nog beperkt en is sterk afhankelijk van de drukte. Ongeveer 20% van de vaste gebruikers (jongeren, studenten, klassen) aarzelt niet; 60+'ers houden meer van persoonlijk contact en gebruiken de zelfuitleenbalies enkel op zeer drukke momenten.

Waar op gelet moet worden bij het invoeren van zelfuitleen:

- software van het bibliotheekstelsysteem en van de zelfscanbalie moeten op elkaar zijn afgestemd;
- er is voldoende informaticakennis bij het personeel nodig;
- de balies moeten goed onderhouden worden: een defecte balie betekent gebruikers verliezen.

De invoer van de zelfscanbalies leverde geen personeelsbesparing op. Dat was ook niet de bedoeling. Het betekent wel een verbetering voor de bibliotheekmedewerkers:

minder lichamelijk belastende en repetitieve taken, meer tijd voor inhoudelijk werk.

Hasselt voerde ook een andere zelfdienst in: vestiairekasten met vingerafdruk in plaats van met sleutels of kaarten. Helaas werkt dit systeem nog niet behoorlijk. Later komen er nog een inleverkluis en een betaalautomaat.

Ondersteuning

Het VCOB heeft een studie gewijd aan balieautomatisering. **Jean-Paul Denayer**, senior projectmanager, verzamelde prijzen van zelfbedieningsstations, diefstalbeveiliging en tags. De prijzen evolueren snel en gaan in dalende lijn. Op de website van het VCOB vind je hierover meer uitleg bij 'Projecten en diensten – Balieautomatisering'. Wie wil berekenen hoeveel de invoer van zelfuitleenbalies gaat kosten, kan een rekenblad aanvragen. Maar Jean-Paul benadrukte dat balieautomatisering slechts een middel is om andere beleidsdoelstellingen (langere openingsuren, kortere wachttijden, meer tijd voor collectiebeleid, taakverrijking, ergonomie) te verwezenlijken.

Tot slot gaf **Rita Van de Wiele**, bibliothecaris OB Mechelen, een algemene reflectie over het onderwerp 'Bibliotheken en zelfbediening'. Centraal in haar betoog stond dat als je investeert in nieuwe technieken, je ook moet investeren in mensen.

Marc Storms, dagvoorzitter, besloot met de stelling dat het uitlenen van materialen door gebruikers maar een eerste stap is en wellicht de eenvoudigste. Hij citeerde journalist Herman Moscoviter uit *De vleugels van de bibliotheek*: "Mensen willen in de nabije toekomst graag thuis ondersteuning krijgen hoe ze hun informatie moeten beheren. Instrumentele vaardigheden hebben ze meestal: ze kunnen de toetsen grondig en bedreven bespelen. Maar structurele vaardigheden, het vinden van nieuwe structuren waarin de informatie zit en deze ontginnen, is een bezigheid waar bibliotheken goed in moeten zijn en blijven. Deze kunnen dus een rol spelen in het professionaliseren van de amateur thuis."

Bibliotheken staan voor de enorme uitdaging om hun gebruikers tools ter beschikking te stellen waarmee ze informatie kunnen zoeken, vergelijken, selecteren, ordenen, ontsluiten en terugvindbaar maken. Het complexere doe-het-zelfwerk komt eraan.

Janne Verstrepen, bibliothecaris Zoersel
zoersel@bibliotheek.be

Marc Storms, directeur VVBAD
marc.storms@vbad.be

Permanente toegankelijkheid van elektronische wetenschappelijke publicaties

Den Haag, 1 november 2004

Op 1 november 2004 werd, ter gelegenheid van het Nederlands voorzitterschap van de Europese Unie, een internationale conferentie georganiseerd rond het thema 'Permanente toegankelijkheid van elektronische wetenschappelijke publicaties'. De conferentie was bedoeld om het belang van onderzoek naar en de ontwikkeling van een infrastructuur voor permanente toegankelijkheid van elektronische publicaties in Europese context uit te dragen. De deelnemers waren afkomstig uit de verschillende betrokken sectoren: de wetenschap (universiteiten en onderzoeksinstituten), de wetenschappelijke uitgeverij, de nationale bibliotheken en beleidsmakers.

In haar openingstoespraak zag de Nederlandse Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, **Maria van der Hoeven**, voor de nationale bibliotheken een leidende rol inzake permanente toegankelijkheid, maar zij beklemtoonde dat de nationale bibliotheken deze rol enkel zullen kunnen spelen als zij overgaan tot een verregaande samenwerking, ook met andere partners: de ICT-bedrijven en de archieven.

John Wood (Chief Executive, Council for the Central Laboratory of the Research Councils) ging direct over tot een verruiming van het thema van de conferentie: niet enkel de toegang tot de wetenschappelijke publicaties moet verzekerd worden, maar de vraag kan worden gesteld of ook de data, resultaten van wetenschappelijke experimenten, niet wereldwijd beschikbaar gesteld moeten worden. Dit moet worden gezien in het kader van Open Access, en zijn organisatie speelt een rol in de beschikbaarstelling van publicaties en data. Het beschikbaar stellen van data kan wel aanleiding geven tot logistieke problemen: het gaat immers om bestanden in de grootteorde van petabytes (1 petabyte = 1 miljoen gigabyte).

Arie Jongejan (CEO Science and Technology, Elsevier) had het over het belang van permanente toegang, vanuit het standpunt van de uitgeverij. Gezien steeds meer bibliotheken kiezen voor de e-publicatie van het tijdschrift ten nadele van de gedrukte versie, is het duidelijk dat een adequate archivering van de elektronische kopie van cruciaal belang is. Maar ook de papieren versie moet bewaard blijven. Om dit te realiseren neemt Elsevier een aantal maatregelen:

- retrodigitalisering van de gedrukte tijdschriften, vanaf het eerste volume van het eerste jaar van verschijnen;
- het afsluiten van contracten met gebruikers en bibliotheken, nationale of wetenschappelijke, die optreden als archief.

In 2002 werd een akkoord afgesloten met de Nederlandse KB over het archiveren van 1.800 tijdschriften.

De volgende voordrachten waren van vertegenwoordigers van de nationale bibliotheken van de ons omringende landen.